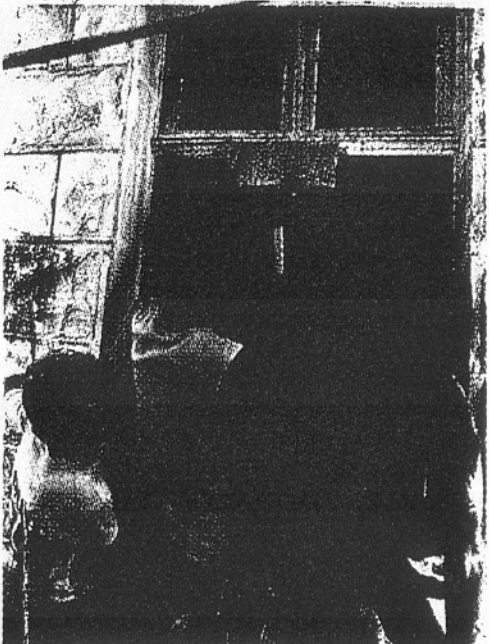

ארונה הדרך

אבי שגיא, רב שורץ (עורכים): מאה שנות ציונות רתית; כרך ראשון: אישים ושיטות, 408 עמ'; כרך שני: היבטים היסטוריים, 404 עמ'; כרך שלישי: היבטים רעיוניים, 552 עמ'; אוניברסיטת בר-אילן

משיחיות ריאליסטית. הקמת סניף בני-עקיבא באלון-מורה

אוניברסיטת בר אילן יצאה במפעל רחב יריעה, שהרצינול שלו מוצג כך: "לתנועה הציונית-הדתית הישגים בתחומים רבים ומגוונים... בתום מאה שנות פעילות... (ניתן לקיים) הערכה מחודשת של הישגי התנועה כמו גם של החמצותיה ולבטיה הקיומיים". להערכה זו מוקדשים עשרות המאמרים המכונסים בשלושת כרכי הסדרה 'מאה שנות ציונות רתית'.

אפתח בביקורת: בסדרה מכונסים מאמרים שנכתבו במועדים שונים ובנסיבות שונות, והתפרסמו לראשונה בכימות מגוונות. חלקם עיבודים וקיצורים של פרסומים רחבים יותר. אולם למעט מאמר אחד שזמן כתיבתו צויץ בהערות שוליים (1936), ולהוציא הערות שוליים אחדות המציינות את המקור שממנו נלקח המאמר שלפנינו – מרבית המאמרים מופיעים בעילום תאריך ומקור. לא צריך להיות פסיכולוג כדי לדעת שהחוקר מושפע מ"רוח הזמן", מתפישות ומינחוס רוחים ומן הזמינות המשתנית של חומרי מחקר. במחקרים בעלי משמעות היסטורית יכולות עובדות מאוחרות לשפוך אור חדש ושונה על עובדות קודמות, ולכן, מועד הכתיבה הוא משמעותי. יש אפוא חשיבות לציוץ תאריך הפרסום הראשון, וציוץ המקור הוא בבחינת "אלף-בית" בכל פרסום מדעי. הוצאת פרסום רחב יריעה, הכולל למעלה מחמישים מאמרים בלמעלה מ-1,350 עמודים, אינו עניין של מה בכך, ויישר כוחם של העורכים על שהוציאו מתחת לידיהם תוצר עשיר בתוכנות. בניגוד ל"קנקן" המאיים, הרי שתוכנו נגיש, קריא מאוד, ובחלקו אפילו מרתק. קודע לב הניגוד החד, המכאיב, בין מה שמשמע ממאמרה של חוה אשכולי 'הציונות הדתית בארץ ישראל וסוגיית העזרה לגולה בתקופת השואה' (ויכוחים של עסקנים קצרי-יד, טהורי לב אך מעוטי יכולת: בעד ונגד מגבית מיוחדת, עם או בלי חסות של

הסוכנות היהודית וכדומה) לבין האנרגיות, התושייה וכשר-העשייה המופלאים והטרגיים המונחים במאמר של חיים גניזי על "פעולות ההצלה של 'בני עקיבא' בהונגריה בתקופת השואה" ובמאמרה של פנינה מייזליש בנושא דומה. מאמרו של יוסף טובי 'דת וציונות: יחס הקהילות היהודיות בארצות המזרח לתנועה הציונית', מציע זווית ראייה חדשה בשאלת המעמד החברתי של עולי ארצות האסלאם בישראל. בניגוד לכבינות המקובלות על קיפוח ורחיקה-לשוליים, מציע טובי ניתוח והסבר אידיאולוגי. יהדות המזרח – בחלקה ששמרו על דת ומסורת ובשכבות שעברו תהליך של מודרניזציה בארצות מוצאן – לא היתה ציונית ולא נטלה חלק במעשה הציוני בגולה ובארץ ישראל, ולכן לא השתלבה בקבוצות ההנהגה שנוצרו סביב הפעילות הציונית וההתיישבותית. כתוצאה מכך הורדה יהדות המזרח מעמדות המנהיגות בארץ ישראל הטרנס-מדינית וממנהיגות המדינה. להדרה זו תרמה גם ההערפה של עולי המזרח בארץ ישראל בשנים שלפני הקמת המדינה, שרוכס הצטרפו לשוליים: ל"יישוב הישן", לערים ה"שנות"

(צפת, טבריה) ולשכונות שבשולי היישוב היהודי, ולא התיישבו במרכזי העשייה והמנהיגות הציונית - בתל-אביב ובסקטור ההתיישבותי. כך הפכו לשוליים גם מבחינה חברתית.

הכרך השני עוסק באישים מרכזיים ובתפישו-תיהם הציוניות-דתיות. לצד הראי"ה קוק מופיעים כאן הראשל"צ הרב עוזיאל, הרבנים מוהליבר, ריינס ועוד. את הכרך פותחת מסת-מבוא מאת העורכים. אף אם לא מסכימים לה בכל, הרי שהיא מכניסה סדר במגוון הדעות ומאירה את הסוגיות המרכזיות שעלו - ועודן עולות - לדיון.

מקבץ מעניין של מאמרים עוסק ב'גוש אמו-נים'. מאמרו של גדעון ארן נושא, לטעמי, אופי רכילותי במקצת. נראה שגם העורכים סברו כך ובאופן חריג צירפו מאמר-שכנגד משלהם. המא-מר של יוסף גורני בוחן את ההיבטים האוטופיס-טיים-משיחיים לעומת ההיבטים הציבוריים-ריאליסטיים בתפישות של 'גוש אמונים' לאורך השנים.

דיון זה הוא חלק ממכלול מאמרים העוסקים בהתמודדות של האידאולוגיה הציונית-דתית עם סוגיית המדינה, המודרניות והחילוניות. כשמ-שוים מאמרים אלה לתיאור של שלמה נחליאל (בומבך) משנת 1936, על הקמת תנועת 'תורה ועבודה' בגרמניה בראשית המאה ה-20, מקבלים הדברים אופי כמעט מטא-היסטורי: תנועת 'תורה ועבודה' התמודדה מול דפוס קיום שמיקם את התכנים הדתיים (היהודיים) בתחום הפרטי, כשב-חיו הציבוריים היהודי הוא אורח במדינה מודר-נית וחילונית (במקרה זה - מדינה של גויים). תנועת 'תורה ועבודה' הרחיבה את החוויה הדתית לכלל הקולקטיב, אך הקולקטיב נשאר מוגבל לתחומי הקבוצה המוגדרת של חברי התנועה, ולא הורחב לחיים הציבוריים (בניגוד לקהילה היהודית המסורתית במזרח אירופה). לעומת זאת, הציונות הדתית בימינו מתמודדת עם סוגיית המעורבות והחלחול ההדדי הרצויים בין

מודרניות-ממלכתיות מצד אחד ודתיות מצד-אחר, כאשר בהיעדר הפרדה בין הדת והמדינה בישראל

- מוסכם שדתיות יהודית היא עניין ציבורי ולא רק פרטי. אכן, דרך ארוכה עברה הציונות הדתית כמאה שנות קיומה: מגולה למדינה ריבונית, ומד-תיות פרטית למעורבות דתית-ציבורית.

הציונות הדתית

מתמודדת עם

סוגיית החלחול

ההדדי בין

מודרניות-

ממלכתיות מצד

אחד ודתיות

מצד אחר,

כאשר בהיעדר

הפרדה בין

הדת והמדינה

בישראל -

מוסכם שדתיות

יהודית היא עניין

ציבורי ולא רק

פרטי

עיון